

ESKUARA⁽¹⁾

Eskualdun ezten jendea, erdaldun bat izan dadiela erengurarik eta acholarik gabe gure mintzaira maitezaz, eluke horrek gauza handirik erran nahi. Zer dohakigu guri ere erdaldunak mintza ditezela gisa batera edo bertzera? Erdaldun batzuk beyietan hartua izan dezatela Eskuara; banoha urrunago, egin detzatela zazpi eginahalak gal dadien lehen-bai-lehen, hori ere adi liteke hein baterainokoan.

Bainan nihola ere adi eztezakedana da nola Eskual-Herrian sorthuak diren Eskualdun- seme batzuk eztuketen gehiagoko atchikimendua beren amaren altzoan ikhasi mintzairarentzat; nula izan ditezken ekharriak hain errechki Eskuararen bazterrerat uztera.

Eskual-zale egiazko bat dohakotela halako hekiei erraitera eluketela Eskuara galtzerat utzi behar; bainan, ihardesten ezpadute ere Eskuaratik zer atherako duten? Eskuarak zer emanen dioten? hek, aitzina ere, berdin ezachol izanen baitire, eta amodiorik gabe beren haurreko mintzairarentzat.

Eta bizkitartean bertzelako ikhustaterik zar ginioko bai, gure Eskuara ederrari.

ESKUARARI ESKER DAKIGUNA

Eskuaraz mintzo garenek badakigu gure arbasoak nor eta zer ziren. Liburuek erraten darokute, gerlaraz geroz, Eskualdunak gizon gaitzak zirela zenbat-nahi borthitzak balin baziren ere Erromako armadak; eta

(1) Pièce couronnée au concours des Fêtes Basques d'Urrugne, année 1902, ayant eu pour prix 100 francs.

garhaitu bazituzten ere bazter guzietako jende-aldeak, ezin garhaitu ahal izatu zituztela Eskualdunak, egundaino ezin landatu ahal izatu dituztela beren banderak Bizkaiko mendietan.

Liburuetarik badakigu oraino gure arbasoek askotan buru emateko izatu dutela, batean Erromako armadei, bertzean Moroei, edo oraino Frantsesei, eta buru eman dutela nihoiz amorrik eman gabe, eta amor eman orde jo eta zafratu dituztela behin baino gehiagotan Erromanoak, Moroak, Frantsesak, eta bertzerik ere bai.

Hainitz liburutan irakurt ditekene oraino hau da lazgarri zela ikustea Eskualdunak nolako kopetarekin jartzen ziren etsaiari buruz, ez bakarrik beren herrian zirelarik, bainan, herritik atheraiak, bertze armada batzuetan ere.

Hitz batez badakigu Eskuaraz mintzo garenek, urean ez leihorrean, nihoren beldur etziren gizon batzuen semeak garel.

Eta horrelako gauzaren jakiteak eztikela deus baliorik?

Deusik ez balio jakiteak gure arbasoak eta aitag nolako gizonak ziren? Deusik ez balio nolako aitoren semen haurrak garen errateko ahalak?

Ezta bada hori niri iduritzen zaitana.

ESKUARARI ZOR DIOGUN ONA

Badu nor daki zenbat mende Eskualdunak gure oraiko herri hautan direla. Non dire aldiz lehenago, Erromanoen denboran, Frantzian, Espainian, eta Italian ziren bertze jende-aldeak? Hek guziak ithoak edo urthuak nonbeitik ethorrikako jende basa batzuen artean.

Eskualdunak aldiz, aitzina ere Eskualdun egotu. Bazakiten eta jende alde hetarik batzu edo bertze beren arterat hartuz, beharko zutela galdu, lurra bezein ongi, beren mintzaira ere, eta hortakotz etzituzten Eskual-Herrian kokatzerat utzi, Eskual-Herrian berak izanen dire aintzina ere zein bere etcheko Nagusi eta Jaun.

Eskatima biderik izan dezatela beren artean, eta han dute Lege-Zaharra jakiteko zeinekduen hobena, eta aldiz kanpoko etsai zenbeitik nahi balin badiote egin bidegaberik, orduan denak elkharretara bil, eta zainduko dituzte ederki beren herriak.

Non zitezken hobeki Eskualdun egoteko eta ere puliki bizitzeko? Nihorat joan gabe, bazituzten hemen berean haran eta zelhai ederrak bihiarentzat, mendi gizenak azienda chehe eta larri guzientzat, itsas zabala ere arrantzako.

Oraiko egunetan ere nongo gizon gazteak dire Eskualdunak baino hobeki ikusiak, dela armadetan, dela untzietan? Eskuarak iduki bai-

kaitu bertze jende mola guzietarik berech, eta lehenagoko Eskualdun aiphatuen odola baita oraino gure zainetan.

ESKUARARI ZOR DIOGUN BERTZE ON BAT

Eskuara da oraino begiratu gaituena bertze hainbertze eskualdetako jendeak bezein zar eta lazo bilhakatzetik. Zeren-eta gaichtaginek eta halaber erlisionearen etsaiek ez jakin gure mintzaira, eta gure herrietarik kanpo egon behar izatu dute, harro-arazi gabe, nahi zuketan bezala, gure arbaso eta aiten buruak, khendu gabe hekien bihotzetarik lehen-lehen denboretarik hunat hartua zuten erlisione sailduarentzateko amodioa.

ONGI EZTENA

Egia da oraiko egunetan bertzelako airerik eta haizerik ere badela bazterretan. Frantzia'ko eta Espainia'ko aintzindarien meneko bilhakatuak, ezpalin bagare ere jadanik eginak zein gure aldeko erdarari, bederen ederki egiten hari gare.

Lana frango hemendik hamar-bat urtheren buruko, ikusten bada, gure hiri ttikietan, beren artean Eskuaraz hitz egiten duken haurrik.

Eztut erran nahi gaizki dela erdararen ikhastea; bainan ongi eztena da Eskuararen uztea frantsesez edo españolez mintzatzeko.

Eskuararen etsaiek zer atsegina ikusten ahal baginituzte denak erdari lothuak, denak erdaldun bilhakatuak!

Bainan ez, eztute holako irririk eginen, bertzelako ikustaterik zor diogu Eskuara'gure Ama onari.

ESKUARAREN EDERRA

Aithortzen dugu iphar aldetik eta hegoagotik hartuak eta hestutuak gauzkaten mintzairak, biak Latina'ren umeak, ederki iresiak direla, aphainduak eta aberastuak ere bai, mintzaira arrotzei harturikako hitzei esker; eta halarik ere Eskuara, zembat-nahi histua balin bada-eta, hastapenean zuen edertasunetik, Eskuara agerditke bi mintzaira haukien eta gainerakoen aitzinean.

Ezen Latina eta Greka bezein ongi Jainkoak emana dugu, eta bertze mintzairekilako nahastikarik gabe gelditua da.

Damurik lurak hazi dituen gaimen handiko hainbertze Eskualdune

tarik bati ez bati, ezpaitzaio gogoratu behar zituela agerian ezarri Eskuarak bere baithan dauzkan aberastasanak!

Erran nahi baita gure mintzaira ederra egotua dela, atzeman ondoan batere lanthua izan gabe, utzia liteken harri baliosa bezala.

Eta halarik ere beha gaiten zer dioten mintzaira hortaz zerbeiten errateko zuzena duten jakintsun batzuk:

JAKINTSUNEK ZER DIOTEN ESKUARAZ

— Huna lehenik Atchular, hamazazpigarren mendean Sara'ko erretoz zena.

Ornen handiko liburu-egile hunek dio «Iduri luke bertze mintzaira guziak elkharrekin nahasiak direla; eta aldiz Eskuara bere lehenbiziko garbi hartan dago.»

— Hemezortzi-garren mendean, hertze jakintsun handi batek, Larra-mendi Jesuistak, iskribatzen zituen hitz hauk:

«Nahi baduzue jakin Eskuara zer den, beha zakizkote bertze mintzairarik ikhasi eztuten jende batzuei, nola mintzo diren beren artean; eta zu choratua egonen zare zein den gozoa, argia, bizia, garbia eta chuchena.»

Bizkitartean Jesuista hura bera auhenez zagoen, Eskuara hain ederra izanki, eta haren denborako predikariek etzakitela karrikako emakume batzuk bezein ongi.

Eta gutartean ere zenbatak ezkaitezke ikusia dugunak, gure mintzaira ederra dela, bereziki entzun ondoan kosta aldeko, Guipuzkoa'ko edo oraino Chubero'ko predikari batzu. Orduan bai gu ohartu gaitezke Eskuara musika soinuak gozoena baino gozoago dela.

— Chaho Chuberotarra, hila orai duela hirur-hogoibat urthe, etzen hura ere jakitaterik gabeko gizona; eta-bada dio: «Eskuara, gizona gorago denak egin den mintzaira da, eta mintzairetan den ederrena.»

Eta orai, Eskualdun Lagunak, ari zaitezketen baithan: «Bai, atsegin da holako hitz batzuen enzutea, bainan, ondikotz, Eskualdun batzuk erranak baitire hitz horiek.

Entzun-azue beraz liburu-egile arrotzek zer daasaten.

— Hamasei-garren mendean, bazen, Holanda'ko ikhastegi edo eskola nagusian, Skaliger zeritzan jakintsun handi bat. Jaun harrek bazuen hainitz mintzaira ikhasirik eta, gurea ere ikhasia, huna zer dion:

«Eskuarak ezta deusere basarik, ez latzik ez borthitzik; guziz ezta da eta gozoa. Egin-egina, hainitz aspaldikoa dela, eta orai den tokian zela Erromanoak harat agertu aitzinetik.

— Hemen ezartzen dut, Jaun aphezpiku berri baten lagun, Frantzia

beheretik Baionarat ethorri eta zazpi urtez Bidarte'ko erretor izatua den aphez batek, Pouvreau aphezak zer utzi duen iskribatua bere liburu batean:

«Jakindu behar izanki, apheztu'ta berehala, zer lana den Eskuararen ikhastea, lan horri esker ezagutu dut mintzaira horrek zein abilki eta errechki moldatzen dituen hitzak, zein argie ta ara ederrean ezartzen dituen» (1).

Aphez hori Bidart'en zen mila homasei ehun eta hogoi'ta hamarreko irian.

— De Humboldt deritzan Alemaina'ko jakintsun handi batek dio bere liburuetan : «Eskuara bertze mintzaira guziez goragokoa da.»

— Errana da Paris'en bizi den jakitate handiko jaun baten liburuetan, On J. Vinson'en liburuetan «Bertze edo zein mintzairaren ezartzea Eskuararen aldean, hori liteke, handitu gabe geldituak diren gizon kochkor batzuen ezartzea gizon eder-eder batzuen aldean.

— Mintzaira hainitz eta Eskuara ere dakizkan Jaun Angles batek, On Dodgson'ek, hura choratua gure mintzairaren edertasunak, eta nola daukan, bertze mintzaira guziek baino hobeki, nahi eta behar den haren errateko ahala, dio gobernamentuko gizonek Eskuaraz egiten balituzte beren aditu edo patuak, elitekela hekien artean eskatima biderik, gauzak ez aski chuchen iskribatuz.

Horra Eskuara, eta nolako dohain baliosa eman darokun Jainkoak, Eskualdun sorthu garenean.

Orai bat-bederak ikhus dezala ea badohakon bazterrerat uztea, hainbertze mende huntan bizi eta azkar zagoen mintzaira, deusik balio eztuen puska zar bat bezala.

Gere onetan idukiko dugu bizirik. Eskuara galduz geroz zer edo nor gintezke? zer izen eman lezaukukete?

EGIN BEHAR LITEKENA ESKUARAREN GALTZERAT EZ UZTEKO

Hiri eta herri guzietan, badire batzu bertzeak haino gorago direnak; batzu sortzeak hala ezarri dituelakotz, bertzeak beren ontasunen, karguen edo jakitatearen gatik.

(1) Cum id muneris obeundum fuerit, statim a susceptis ordinibus sacris, ut quid esset operis in discendo idiomate cantabrico experirer, et expeditas formularum normas et concinnas loquendi rationes esse comperi.

Hainitz erran nahi luke bada, Eskuararen galtzetik begiratzeko, bertzen gaintetik diren halako Jaunak eta Andreak Eskuaraz mintza ditezen beren artean Zeren eta orduan jende cheheak ezpailuke erdaraz hitz egiteko tirria hain handi jkusiz erdara dakiten Jaun eta Andre batzu eskuaraz mintzo direla.

Eta aldiz Eskuaraz bertzerik eztakien jendeak zer atsegina, sumatzean bertzerik eztakien jendeak zer atsegina, sumatzean harrek haurrean ikhasi mintzaira ez bide dela hain charra, Jaunak eta Andreak ere erdara baino maiteago dutela!

Eskualdun Jaun eta Andren Eskuaraz mintzatzek badituzke ondorio onak; bainan gure Eliza-gizonei emenda dakiotela oraino ere pichka-pichka bat Eskuararentzateko amodioa, eta horra zertarik duken on egiazkoa.

Ageri da, erran ditugunetarik beretarik, Eskuarari esker dela Eskualduna fededun. Gure Eliza Gizonak Eskuarari esker dire beraz, egungo egunean, giristino herri batzuetako erretor. Zer ezagutza eta amodioa eztiozkate beraz zor gure mintzairari? Esker gabe ez izatera, behar dute Eskuara maite izan.

Eta-hada maite balin badute segur du bizia zeren-eta orduan irakurtuko dituzte liburu eskuarak. Liburu eskuarak hola eginez irakurtuz ikhasiko dute ongi mintzaten, eta, nahi-eta-ez denei maitaraziko diote gero-eta-gehiago bere parekorik, nihon eztuen mintzaira.

Eskuarari dioketen amodio horren gatik oraino, eztiote katichimarik eginen, erdaraz, erdaldunen hurrei baizik, eskuaraz mintzatu dire, handi eta chume, beren herriko jende guziakin, eta bertzalde ezagutaraziko eta har araziko dituzte ahal bezen batean eskuara liburuak eta kasetak.

— Orai duela ehun-hat urthe, Bizkaitar karmelita batek, Aita Barto: lome'k erraten zioten bere denborako Eliza-Gizonei: «Irakur atzue eskuara liburuak, eta erdaldun hitzez bethe eta itsustu orde gure mintzaira ederra, zuek ere Eskuara ederrean eginen dituztue zuen igandetako mintz'aldiak.

Aita Bartolome mintzo zen Eskuara itsusten duten hitzez. Zer erran zuen, ehun urthe berantago agertu lurraren gainera, eta ikusi balitu Eskualdunak non nahi Eskuara bazterrerat utziak, eta erbarari lothuak? Harrek, Eskuararentzat zuen amodioarekin, eginen zuen oiuhu, etchean su duela ohartzen denak bezein goraki. Mintzo bat hain samin eta latzak ernaraziko othe ginituen? Nik uste bai eta, su hiltzen ari denari bezein ongi, guri ere egin araziko egin-ahalak gure Eskuara zahar bezein eder denaren onetan

Zuek beraz, zuen herrietan bertzen gaintik zaretan Jaun eta Andreak, zuek bereziki Eskual-Herriko Eliza-Gizon jakintsunak, maite izan azue Eskuara; Eskuaraz hitz egitea eta egin araztea, eta, ifernuko etsai guzien gatik ere, iraunen du mundua mundu deino.

